

SINFDAN TASHQARI MUSIQA TO'GARAKLARIDA MUSIQA
TARBIYASINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK HOLATI

Baxtiyorov Saidjon Quvondiq o'g'li

Urganch davlat pedagogika instituti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola sinfdan tashqari to'garaklar va ularning bola tarbiyasiga ta'siri haqida bayon qiladi.

Kalit so'zlar: Musiqa, to'garak, tarbiya, zamonaviy to'garaklar, musiqiy-pedagogika.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITION OF MUSIC
EDUCATION IN EXTRACURRICULAR MUSIC CLUBS

Urganch state pedagogy

2nd stage graduate student of the institute

Bakhtiyorov is the son of Saidjon Kuvondik

Abstract: This article describes extracurricular clubs and their influence on child education.

Keywords: Music, club, education, modern clubs, music-pedagogy.

B. V. Asafyev ko'plab asarlarini bolalarning musiqiy tarbiyasi va musiqiy san'atni targ'ib qilish masalalariga bag'ishlagan, musiqani majburiy emas, balki uni ixtiory, ko'ngil ochish uchun emas, balki zavqlantirish istagida ma'rifat vazifalarini ko'rgan¹. Olim musiqiy targ'ibot shakllarini maksimal darajada kengaytirishga chaqirib, musiqa tinglash sinflarini, ma'ruza dasturlarini, suhbatlarni, maktabdagi xor guruhlarini, jamoani birlashtirishga, ijodiy tasavvurni rivojlantirishga va musiqa ijro etish jarayonida ishtirokchilarning faolligini rivojlantirishga qaratilgan orkestrlarni tashkil etishda katta ma'rifat istiqbollarini ko'rdi.

Adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini ta'lim faoliyatiga tayyorlash bilan bog'liq masalalarning dolzarbligi hozirgacha saqlanib kelmoqda. Bundan tashqari, ko'plab savollar aniqroq ilmiy va amaliy rivojlanishni talab qiladi. Xususan, bunday faoliyatning turli shakllariga, shuningdek bo'lajak musiqa o'qituvchisini uni amalga oshirishga tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlariga murojaat qilish kerak. Bundan tashqari, biz "*musiqa o'qituvchisining musiqiy to'garak faoliyati*" tushunchasini aniqlashtirishni maqsadga muvofiq deb bilamiz.

O'rganilgan materialni umumlashtirib, biz quyidagi bo'linishga tayanamiz:

¹ Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. - М.; Л.: Музыка, 1973. - 13 с.

musiqa o'qituvchisining darsdan tashqari musiqiy to'garak faoliyati — bu maktab o'quvchilarining estetik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan o'qituvchining ijtimoiy shartli faoliyati bo'lib, u san'atga hissiy munosabatni, san'at bilan aloqa qilish zarurligini, badiiy va ijodiy qobiliyatlarni, estetik didni rivojlantirishni va sinfdan tashqari mashg'ulotlar imkoniyatlarining xilma-xilligi tufayli har xil imkoniyatlardan to'liq foydalanishga imkon beradi. Barkamol rivojlangan san'atni shakllantirish uchun san'at turlari shaxslar. Sinfdan tashqari musiqiy va ma'rifiy tadbirlar musiqa darslarida o'qitish jarayonini to'ldiradi va yagona didaktik musiqiy ta'limda, shuningdek maktab o'quvchilarining yoshi va individual xususiyatlariga muvofiq amalga oshiriladi. Darsdan tashqari ishlarda uzluksizlik, muntazamlilik, izchillik va ishtiyoqning umumiy didaktik printsiplari bilan bir qatorda, musiqa o'qituvchisi yaxlitlik, obrazlilik va maqsadga muvofqlikning o'ziga xos tamoyillariga tayanishi kerak. Sinfdan tashqari musiqiy to'garak ishlar o'qituvchidan uni amalga oshirishning turli shakllari to'g'risida aniq tasavvurni, maktab o'quvchilarini madaniy va axloqiy estetik tarbiyalashda ma'rifiy faoliyatning rolini, uni amaliy amalga oshirish bo'yicha bilim va ko'nikmalarni tushunishni talab qiladi. Shu munosabat bilan universitetning musiqa va pedagogika fakultetida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonini ko'rib chiqish kerak.

Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, falsafa, axloq, estetika, badiiy madaniyatga chuqur kirib bormasdan, musiqiy san'atni uning birligi va xilma-xilligi bilan bilish mumkin emas. Shu sababli, zamonaviy musiqiy va pedagogik ta'limning mazmuni, birinchi navbatda, talabalarda ijtimoiy-siyosiy, axloqiy-estetik, musiqiy va psixologik-pedagogik e'tiqodlar majmuasini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Musiqa va pedagogika ta'limi uchun o'quv dasturining asosi zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor g'oyalari - ta'limni insonparvarlashtirish va fundamentallashtirish edi. Ta'limni insonparvarlashtirish mohiyatan inson shaxsining o'ziga xosligi, talabalarning ma'naviy salohiyatini rivojlantirish, talabalar madaniyatining yaxlitligini shakllantirishga qaratilgan. Musiqiy va pedagogik ta'limning fundamentalizatsiyasi obu jarayonida olingan bilimlarni umumlashtirish qobiliyati bilan birgalikda chuqur falsafiy, umumiy madaniy, psixologik, pedagogik va maxsus bilimlarsiz mumkin emas. Musiqa-pedagogika o'quv rejasi to'rtta yirik blokdan iborat bo'lib, ular birlashtirilgan:

- *umumiy gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar;*
- *umumiy matematik va tabiiy fanlar;*
- *umumiy kasbiy fanlari.*

Birinchi blok falsafa, tarix, siyosatshunoslik, huquqshunoslik, iqtisodiyot, chet tili, o'zbek tili va nutq madaniyati, jismoniy madaniyatni o'z ichiga oladi. Blok milliy mintaqaviy komponent fanlari bilan to'ldiriladi: o'zbek tili, madaniyatshunoslik, ona yurti tarixi va madaniyati, etnologiya. Umumiy matematik va tabiiy fanlar matematika, informatika, zamonaviy tabiatshunoslik tushunchalari, texnik o'quv qo'llanmalari va

kompyuter musiqasi darslarida o'rganiladi.

Musiqqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi asosida eng katta bloklardan biri bu umumiy kasbiy fanlar blokidir. O'quv soatlarining katta qismi psixologik va pedagogik tsikl fanlariga, shu jumladan umumiy psixologiya, musiqiy psixologiya, musiqiy va pedagogik ta'lim metodologiyasi, pedagogika, musiqiy ta'lim tarixi, maxsus psixologiya va pedagogika asoslari, musiqani o'qitish nazariyasi va metodologiyasiga bag'ishlangan. Bir qator umumiy kasbiy fanlar yosh anatomiyasi, fiziologiyasi va gigienasi, tibbiy bilim asoslari va inson hayoti xavfsizligi bo'yicha etarli darajada bilim olishga imkon beradigan fanlar bilan kengaytirildi. Mintaqaviy tarkibiy qism quyidagilardan iborat: o'quv jarayonida xalq pedagogikasi. Bundan tashqari, ushbu blok tomonidan o'rnatilgan quyidagi fanlarni o'z ichiga oladi: millatlararo aloqa pedagogikasi, bolalarning yozgi dam olish pedagogikasi.

Nihoyat, fanlarni o'qitish fanlari talabalarni maxsus kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar bilan jihozlash uchun mo'ljallangan. Ushbu blokga kiritilgan fanlar orasida: xorijiy musiqqa tarixi, o'zbek musiqasi tarixi, turli mamlakatlar va xalqlar tarixi, xalq musiqiy ijodi, solfedjio, polifoniya, musiqiy uslublar, musiqiy asarlarni tahlil qilish, asosiy va qo'shimcha cholg'u ijrochiligi, jo'rnavozlik sinf, xorshunoslik va xor aranjirovkasi, dirijyorlik, yakka xonandalik. Bundan tashqari, o'zbek musiqasi tarixi va xalq cholg'ulari, chuvacha musiqqa folklori va ona yurti madaniyati (milliy-mintaqaviy komponentni tashkil etuvchi dissiplinlar kabi). Shuningdek, dirijyorlik, musiqiy cholg'u ijrochiligi, vokal mahorati va bolalar xori bilan ishlashni o'rgatish usullarini o'rganish.

Keling, batafsilroq ko'rib chiqamiz va maktabdagi musiqqa to'garak ishlarga nisbatan musiqqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligining mazmunini aniqlaymiz. Albatta, o'qituvchiga musiqqa san'ati hodisalari, tarix va musiqqa nazariyasining rivojlanish qonuniyatlari to'g'risida tushuncha berish uchun mo'ljallangan nazariy tayyorgarlik muhim ahamiyatga ega. Bunday tayyorgarlikka bo'lgan ehtiyoj musiqqa o'qituvchisi turli davrlar, uslublar va yo'nalishlar musiqasida harakat qila olishi, eng taniqli asarlarni bilishi va ularning uslubi, shakli, ifoda vositalarini tavsiflay olishi bilan belgilanadi.

Sinfdan tashqari bir qator musiqiy va nazariy fanlar o'quv jarayonida, ketma-ket aks ettiriladi, har bir kursni o'rganish talabalarining kasbiy tajribasini shakllantirishni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Shunday qilib, musiqiy nazariy fanlarni o'zlashtirish uyg'unlik va polifoniyaga kirish bilan boshlanadi. An'anaviy elementar musiqqa nazariyasi kursidan farqli o'laroq, yangi kurs talabalar tomonidan musiqiy to'qimalarning ikki qarama — qarshi turini polifonik va garmonik parallel ravishda o'zlashtirishga asoslangan bo'lib, natijada talabalar kelajakdagi o'qituvchilarning amaliy faoliyati uchun zarur bo'lgan asosiy musiqiy tushunchalarni shakllantiradilar, masalan, musiqiy tovush, musiqiy yozuv, to'qimalar turlari, frets, metr, ritm, mavzu

qo'shig'i, ohang, qarama-qarshi nuqta, shakl va boshqalar. O'quvchilar uchun barcha maxsus fanlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan oddiy musiqiy shakllarni tahlil qilish bo'yicha bir qator amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish ayniqsa muhimdir.

Musiqqa o'qituvchisi ishining ajralmas qismi bu turli davrlar, uslublar, janrlar, bastakorlik maktablari va boshqalarning musiqiy asarlarini tahlil qilish qobiliyatidir. Tarixiy shakllangan musiqiy shakllarning asosiy tushunchalari, shuningdek mustaqil musiqiy tahlil uchun zarur bo'lgan bilimlar, talabalar musiqiy asarlarni tahlil qilish kursini o'rganish jarayonida ushbu ish uslubini o'zlashtiradilar. Olingan bilimlar ushbu kursni o'rganishni yakunlovchi kurs ishini yozishda deyarli tasdiqlanadi.

Musiqiy va tarixiy fanlar musiqani jahon madaniy va tarixiy jarayoni to'g'risida yaxlit g'oyani shakllantirish nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi. Xorijiy, mahalliy va zamonaviy musiqalarni o'rganishdan oldin o'quv dasturining bo'limlaridan biri bu "*Xalq musiqiy ijodi*" kursi bo'lib, uning maqsadi talabalar tomonidan folklor asoslarini, uning rivojlanishining eng muhim bosqichlarini, professional bastakorlar ijodining manbai sifatida xalq musiqasining yetakchi janrlarini o'zlashtirishdir. O'quvchilar tomonidan dunyoning turli xalqlarining musiqiy va etnografik madaniyatining umumiy qonuniyatlarini o'zlashtirish xalq musiqiy san'ati misolida amalga oshiriladi. Ushbu fan bo'yicha darslarda talabalar quyidagilarga ega bo'ladilar:

- musiqiy madaniyatlarning tipologiyasi, musiqiy folklorning toifalari va tushunchalari, xalq musiqasining asosiy janrlari to'g'risida bilim;
- maxsus adabiyotlardan foydalanish qobiliyati;
- umumta'lim maktabida musiqiy folklori uslubiy qo'llash ko'nikmalari.

"*Xorij musiqa tarixi*" kursi jahon musiqa madaniyatining umumiy tavsifini, g'arbiy Yevropa musiqasining rivojlanish bosqichlarini, asosiy tarixiy va musiqiy uslublar va janrlarni o'z ichiga oladi, taniqli bastakorlar ijodini o'rganishni, individual musiqiy asarlarni, turli davrlar va uslublarning harakatlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Mashg'ulotlar jarayonida musiqa o'qituvchisini kasbiy tayyorlashning eng muhim vazifalari hal qilinadi:

- yuqori musiqiy va estetik qadriyatlar bilan tanishish orqali musiqiy didni rivojlantirish;
- tinglovchilar madaniyatini shakllantirish;
- tinglangan musiqaning o'ziga xos taassurotlarini tahlil qilish va ularni maxsus terminologiyadan foydalangan holda taqdim etish qobiliyatini tarbiyalash;
- tarixiy madaniy va musiqiy xarakterdagi ma'lumotlarni qayta ishlash ko'nikmalarini tarbiyalash.

Musiqiy va tarixiy fanlar kurs bilan organik ravishda to'ldiriladi. "O'zbek musiqasi tarixi". Milliy-mintaqaviy tarkibiy qismning boshqa fanlari bilan bir qatorda, o'zbek musiqasi tarixi bo'yicha darslar musiqa va pedagogika fakulteti talabalarida

chuvash musiqa madaniyati to'g'risida yaxlit g'oyani shakllantiradi, o'zbek musiqiy folklorini o'rganishga badiiy, estetik va analitik yondashuvlarning asoslarini yaratadi, chuvash kasb-hunar musiqasining rivojlanish bosqichlari to'g'risida tushuncha beradi va hokazo. Ushbu fanni o'rganish o'zbek musiqasining milliy musiqa madaniyati kontekstidagi ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Ilgari tasdiqlangan yoshlarning musiqiy dam olish kursi asosida zamonaviy musiqiy uslublar (*improvizatsiya uchun musiqa*) intizomi paydo bo'ldi, buning natijasida talabalar improvizatsiya musiqasini zamonaviy musiqaning o'ziga xos yo'nalishi sifatida qabul qilishadi.

Musiqa o'qituvchisining cholg'u ijrochilik tayyorgarligi mazmuniga qo'yiladigan o'quvchilar ham xilma-xil va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Asosiy musiqa asboblari sinfida hal qilinadigan vazifalar butunlay zamonaviy musiqa o'qituvchisini tayyorlash muammolariga bo'ysunadi, ularning yechimi musiqa talabalarining kelajakdagi kasbiy faoliyati muvaffaqiyatining muhim shartidir. Cholg'u ijrochilik tayyorgarlikning maqsadi-musiqiy cholg'usi ijrochiligini yaxshi biladigan, mustaqil ravishda va ijodiy ravishda kontsert-ma'rifiy va pedagogik faoliyatga tayyor bo'lgan musiqiy asarning badiiy mazmunini ochib berishga qodir bo'lgan yuqori malakali musiqachini tayyorlashdir. Zamonaviy mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi jarayonida to'liq mahorat o'z-o'zidan maqsad sifatida harakat qilmasligi kerak, balki talabalarning turli xil san'at turlari qonunlarini tushunishda samarali vositalardan biri bo'lishi kerak.

Musiqa cholg'u ijrochiligi tayyorgarlikning kasbiy va pedagogik yo'nalishi dasturda maktab repertuari pyesalariga izohlar yozish, butun o'qish davrida ijro amaliyoti kabi o'quv ishlarida aks ettirilgan. Bizning fikrimizcha, kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun muhim bo'lgan ushbu ish shakllariga bunday epizodik murojaat talabalar mustaqil musiqiy va ma'rifiy ishlarga tayyor bo'lishlari uchun yetarli emas.

Musiqa o'qituvchisining amaliy faoliyati uchun zarur bo'lgan narsa-bu jo'rnavoqlik sinfida olingan ko'nikmalar majmui. Musiqa o'qituvchisining xilma-xil faoliyatida cholg'u ijro etishning eng asosiy turlaridan biridir. Qo'shiqlarni o'rganish va ijro etish, maktab xori, solistlar yoki turli cholg'u ansambllarning chiqishlari jarayonida o'qituvchi ijrochi vazifasini bajaradi. Ko'pincha siz qo'shiqni turli xil musiqiy va ijro harakatlarini (*vokal va dirijyorlik ko'nikmalarini jalb qilish*) birlashtirgan holda transpozitsiyalangan yoki soddalashtirilgan shaklda ijro etishingiz kerak.

Zamonaviy musiqa o'qituvchisini tayyorlashda dirijyorlik va xor fanlari muhim rol o'ynaydi. Ularning asosiy maqsadi o'qituvchini musiqa darsida, darsdan tashqari vaqtlarda xormeyster ishiga tayyorlash, shuningdek, qo'shimcha musiqa ta'limi tizimida bolalar va o'smirlar xor jamoalari bilan ishlashdir. Dirijyorlik va xor siklining intizomlari kasbiy va pedagogik faoliyatni amalga oshirish imkoniyatini ta'minlaydigan fazilatlarni shakllantirishga imkon beradi. Xormeyster

tayyorgarligining vazifalari talabalarning umumiy musiqiy madaniyatini, ularning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, badiiy idrok va musiqiy fikrlashni shakllantirish, dirijyorlik texnikasi va xor bilan ishlash amaliyotini o'rgatish, kommunikativ qobiliyatlarni takomillashtirishdan iborat. Ushbu vazifalar dirijyorlik va xor siklining barcha fanlarining o'zaro sa'y-harakatlari bilan hal qilinadi: xor ballarini dirijyorlik va o'qish, xorshunoslik, xor sinfi va xor bilan amaliy ish, xor aranjirovkasi. Ushbu fanlar boshqalar bilan, xususan, yakka qo'shiqchilik sinfi, dirijyorlik va bolalar xori, xor bilan ishlash metodikasi bilan o'zaro ta'sir qiladi.

Yuqorida sanab o'tilgan fanlar bo'yicha sinfda o'rganilayotgan musiqiy repertuar hajmi juda katta. O'quvchilar rus, xorijiy va o'zbek musiqalarining klassik merosiga, bolalar xor guruhlarining repertuariga qo'shilishadi, umumta'lim maktabi uchun musiqa dasturiga kiritilgan qo'shiq repertuarini o'rganadilar. O'qish natijasida talabalar dirijyorlik va xor mahoratining elementlarini o'zlashtiradilar va maktab o'quvchilarini musiqa olami bilan ijodiy tanishtirish ko'nikmalarini egallaydilar.

Albatta, o'qituvchining kasbiy mahoratining asosi maktab o'quvchilarini musiqiy tarbiyalash metodologiyasining mohiyati bo'lib, u bo'lajak o'qituvchi tomonidan olingan barcha o'quv ma'lumotlarini sintez qiladi va uni ishda zarur bo'lgan bilimlar tizimiga birlashtiradi. L. G. Archajnikovaning fikricha, musiqiy ta'lim metodikasi bo'yicha bilimlar musiqa o'qituvchilarini zamonaviy usullar bilan jihozlaydi, o'quvchilarning turli xil musiqiy faoliyati bilan tanishtiradi, o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqot qilish istagiga hissa qo'shadi, pedagogik ishlarga qiziqishni uyg'otadi, musiqiy va umumiy pedagogik adabiyotlar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va mustahkamlashga yordam beradi².

Musiqa o'qituvchisining uslubiy tayyorgarligi mazmuni va tashkil etilishini fundamental o'rganishga bag'ishlangan E. B. Abdullinning fikricha, ikkinchisining maqsadi birinchi navbatda o'qituvchining shaxsiy va ijodiy rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, musiqiy va pedagogik voqelikning turli hodisalariga yaxlit yondashuvni ishlab chiqishdir. Uslubiy tayyorgarlikning o'ziga xos funktsiyalari tizimli, fanlararo aloqalarni o'rnatish, shuningdek, bo'lajak o'qituvchiga umumiy ilmiy bilimlarni professional yo'nalishga berishga yordam beradi³.

Musiqa-pedagogika ta'limi o'quvchilarini nazariy-uslubiy va metodik tayyorlash o'qish davrida ketma-ket amalga oshiriladi. Musiqani o'qitish nazariyasi o'rganiladi, uning rivojlanishi natijasida bolalar musiqiy ta'limi nazariyasi va tarixi sohasidagi bilimlarni namoyish etishlari kerak; musiqiy ta'limning maqsadlari, vazifalari, mazmuni, tamoyillari va usullarini o'zlashtirish; musiqa darsining san'at darsi sifatida

² Арчажникова Л.Г. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя музыки: Автореф. дис... д-ра пед. наук. - М., 1986. -76 с.

³ Абдуллин Э.Б. Содержание и организация методологической подготовки учителя музыки в системе высшего педагогического образования: Авто- реф. дис... д-ра пед. наук. - М., 1991. - 34 с.

o'ziga xos xususiyatlarini va milliy-mintaqaviy tarkibiy qismni hisobga olgan holda maktabda ishlashni rejalashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini anglash.

O'qituvchilarni metodik tayyorlashning keyingi bosqichida o'quv jarayoniga musiqiy-pedagogik seminar joriy etiladi. Ushbu fan bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar maktab o'quvchilarining musiqiy faoliyati turlarini va ularni tashkil etishning asosiy usullarini (*idrok etish, qo'shiq aytish, ijodkorlik*) o'rganishga qaratilgan. Sinfdan tashqari musiqa to'garak ishlarda o'quvchilarning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish mavzusiga bag'ishlangan. Musiqiy va pedagogik seminarining yakuniy bosqichi talabalar uchun musiqa darsida maktab o'quvchilarining bilim va ijodiy faoliyatini faollashtirish usullari va usullarini ochib beradi (*hissiy dramaturgiya usuli, bilimlarni sinash tizimi va boshqalar*).

Musiqa o'qitish metodikasi bolalar va o'spirinlar bilan musiqiy ishning vazifalari, mazmuni, tashkil etilishi, shakllari va usullarini o'rganadigan fan. O'quvchilar 1-7-sinflarda musiqa darslarini o'tkazish metodologiyasini o'zlashtiradilar, ijro mahoratini amalda qo'llashni o'rganadilar, darsning ma'lum bir mavzusi uchun og'zaki va musiqiy materiallarni mustaqil ravishda tanlaydilar, maktab o'quvchilarining musiqiy ta'limi masalalari bo'yicha uslubiy adabiyotlarni o'rganadilar.

Musiqiy ta'lim tarixi kursi uslubiy tayyorgarlikning katta qismini tugatgan talabalarni mahalliy va xorijiy musiqiy ta'lim tarixi, yirik o'qituvchi-musiqachilar faoliyati to'g'risida chuqur bilimlar bilan jihozlaydi, shuningdek, musiqa ta'limining hozirgi holati haqida tasavvur beradi.

O'qituvchilarning uslubiy tayyorgarligini yakunlovchi "*musiqiy va pedagogik ta'lim metodologiyasi*" fani o'qituvchining uslubiy madaniyatini shakllantirishga bag'ishlangan. O'quvchilar metodologik tahlilning mohiyati va tuzilishi, badiiy bilimlarning printsiplari va o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek ilmiy va pedagogik tadqiqotlar tuzilishi bilan tanishadilar.

Bundan tashqari, musiqa va pedagogika o'quv rejasi butun o'quv davrida talabalarining pedagogik amaliyotdan o'tishini ta'minlaydi, bu maktabda musiqiy va pedagogik amaliyotning har xil turlari va shakllarini, shuningdek o'quv faoliyatida xor bilan ishlash amaliyotini o'z ichiga oladi. Musiqa va pedagogika talabalarining pedagogik amaliyoti davlat ta'lim standarti talabalariga muvofiq tashkil etiladi va tajribali musiqa o'qituvchilari va talabalarini kuzatishni, musiqa darslari va to'garaklarning reja-xulosalarini tuzishni, darslarni tahlil qilishni, talabalarining musiqiy va estetik rivojlanishini o'rganishni o'z ichiga oladi. Pedagogik amaliyotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- talabalarga umumta'lim maktabida bolalarni o'qitish va tarbiyalash tizimi to'g'risida yaxlit tushuncha berish, musiqa o'qituvchisining turli xil faoliyat turlari bilan tanishtirish;
- talabalarda pedagogik kasbga qiziqish va ularning musiqiy va pedagogik

qobiliyatlarini takomillashtirish istagini uyg'otish;

➤ o'quv fanlarini o'rganishda talabalar tomonidan olingan bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlash va ularni amalda qo'llashga o'rgatish;

➤ talabalarni umumta'lim maktabida musiqiy ta'lim bo'yicha tarbiyaviy ishlarni mustaqil ravishda rejalashtirishga o'rgatish va boshqalar.

Musiqqa va pedagogika ta'limida barcha turdagi amaliyotlarning uzluksizligini ta'minlash ko'zda tutilgan. Shunday qilib, ikkinchi va uchinchi kurslarda maktabda o'quv ishlarining umumiy shakllanishi bilan tanishish, o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini, o'qituvchilar va sinf rahbarlarining ishlarini o'rganish uchun ikki haftalik amaliyot o'tkaziladi. Talabalar bilan o'qituvchilar va maktab o'qituvchilarining topshirig'iga binoan (*ko'pincha darsdan tashqari musiqqa darslarini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha*) alohida ish turlarini bajaradilar.

Musiqqa o'qituvchilarni tayyorlashning muhim yo'nalishlaridan biri bu o'qituvchilar va talabalarning faol ilmiy-tadqiqot ishlari. Talabalarni ilmiy tadqiqotlar metodologiyasi va metodikasi bilan tanishtirish maqsadida fakultetning barcha kafedralarining o'quv va ilmiy salohiyatidan foydalanishga asoslangan kompleks ilmiy-tadqiqot tizimi tashkil etildi. Ushbu tizim I. A. Medvedeva va G. G. Tenyukovanning o'quv qo'llanmasida batafsil aks ettirilgan⁴. Talabalar ilmiy jamiyatining tarkibiy xususiyatlarini universitet miqyosidagi ilmiy-tadqiqot ishlarining bir qismi sifatida batafsil tavsiflab berishadi, talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarining vazifalarini va musiqqa va pedagogika fakulteti sharoitida ularni hal qilishning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishadi. Asarda ta'kidlanishicha, talabalar tomonidan o'zlashtirilgan fanlarning keng doirasi an'anaviy (ma'lum bir mavzu bo'yicha tezislar tayyorlash, seminar va konferentsiyalar uchun ma'ruzalar ishlab chiqish) dan tortib, musiqqa san'atining o'ziga xos xususiyatlari (musiqiy asarlarni mustaqil o'rganish, ijodiy tanlovlarga tayyorgarlik, ma'ruza-kontsertlar, musiqiy va ma'rifiy tadbirlar) gacha bo'lgan turli xil tadqiqot faoliyatini o'z ichiga oladi).

Muammolarini hal qilish nazariy bilimlarni kengaytirishga, talabalarning kasbiy tafakkurini rivojlantirishga, mustaqil ilmiy-tadqiqot ishlari ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Fakultet ilmiy-tadqiqot instituti ishining ajralmas qismi talabalarning ilmiy-amaliy konferentsiyalari va ijodiy tanlovlarida ishtirok etishidir.

Talabalarning eng yaxshi asarlari universitetning ilmiy ishlar to'plamlarida chop etiladi. O'quv jarayonini to'liq tahlil qilish milliy-mintaqaviy komponent muammosini yoritmasdan mumkin emas, chunki mintaqaviy universitetni tamomlagan mutaxassis ko'p millatli maktab sharoitida ishlashga puxta tayyorlanishi kerak. O'zbekcha musiqqa folklorining o'quv dasturiga kirish xalq san'atini saqlashning noyob manbai sifatida

⁴ Тенюкова Г.Г. Художественно-педагогические проблемы хормейстерского образования во второй половине XIX - начале XX столетия: Ав- трэф. дис... д-ра пед. наук. -М., 1999. - 38 с.

folklorni qayta tiklashga bo'lgan e'tiborning yorqin aksidir. Milliy komponent to'g'ridan-to'g'ri o'quv dasturlarida va ijro intizomi bo'yicha individual rejalarda aks etadi. Asosiy musiqa asbobi, dirijyorlik, yakkaxon va xor qo'shiqlari darslarida talabalar o'zbek bastakorlari ijodining eng yaxshi namunalari bilan muntazam aloqada bo'lib, milliy musiqa fakultet talabalarining kontsert dasturlarining asosiga aylanib, amaliy ta'lim ko'nikmalarini shakllantirish uchun yaxshi asos yaratadi.

Musiqachi - ma'rifatparvarni tarbiyalash bilan bog'liq o'quv jarayonining eng o'ziga xos xususiyatlarini ta'kidlab, fakultet o'qituvchilarining konsert-ijrochilik amaliyotining boyligi va xilma-xilligini ta'kidlash kerak. O'qish davomida o'quvchilar tomonidan turli xil musiqiy janrdagi asarlarni ijro etish amaliyoti akademik kontsertlarda, sinflarning hisobot kontsertlarida amalga oshiriladi. Bundan tashqari, talabalar har yili fakultetda ham, mintaqalararo tanlovlarda ishtirok etadilar. Maktabdagi talabalarning ijro faoliyati ham e'tiborga loyiqdir. Pedagogik amaliyot davomida, shuningdek, maxsus tashkil etilgan kontsertlar paytida musiqa o'qituvchilari bolalar auditoriyasi bilan bevosita aloqada bo'lib, maktab o'quvchilari bilan musiqiy til orqali to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkoniyatlarini o'rganadilar.

Shu bilan birga, musiqa va pedagogika o'quv jarayonining o'ziga xos xususiyatlari talabalarni universitetgacha tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. O'qituvchilarning oliy ta'limdan oldingi tayyorgarligi asosan o'quv faoliyatining muvaffaqiyatini belgilaydigan muhim vaziyatni inkor etish qiyin. Shuni ta'kidlash kerakki, sinfdan tashqari musiqiy tayyorgarligidagi farqlar doirasi, ayniqsa, o'rta maxsus o'quv yurtlari, musiqa maktablari va san'at maktablari bitiruvchilari bilan bir qatorda, boshlang'ich musiqiy ma'lumotga ega bo'lmagan talabalar musiqa va pedagogika fakultetlariga o'qishga kiradigan mintaqaviy universitetlarda kengdir.

Musiqa va pedagogika o'quv jarayonini tahlil qilishni yakunlab, uning ijobiy tomonlarini ta'kidlash, shuningdek, mavjud qarama-qarshiliklar va kamchiliklarga e'tibor qaratish lozim. Musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi pedagogik o'zaro munosabatlarning murakkab tizimidir va ijro, san'atshunoslik, ijodiy faoliyat asoslariga ega bo'lgan keng profilli mutaxassisni tarbiyalashga qaratilgan. Zamonaviy umumta'lim maktabining musiqa o'qituvchisi san'atning ijtimoiy ahamiyatini bilishi va musiqiy va ma'rifiy ishlarda faol ishtirok etishi kerak. O'quv rejasi umuman musiqiy va pedagogik ta'limning o'ziga xos xususiyatlarini to'liq aks ettiradi (*musiqa o'qituvchisining funktsional xususiyatlarini kengaytirish, "musiqa" mavzusida ko'plab umumiy ta'lim dasturlarining mavjudligi, ko'p darajali kontingent, milliy-mintaqaviy komponentning mavjudligi*). Shu bilan birga, o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashning kamchiliklari orasida quyidagilarni ta'kidlash kerak:

➤ o'quvchilar turli fanlar bo'yicha bilimlarni o'zlashtirishdagi tafovutlarini bartaraf etish har doim ham mumkin emas, bu musiqachilarni o'qitish va tarbiyalashga

kompleks yondashuvni amalga oshirishda muhim to'siq bo'ladi;

➤ o'qituvchilar va fakultet talabalarining faol kontsert faoliyatiga qaramay, bo'lajak o'qituvchini musiqiy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlash alohida e'tibor ob'ekti emas;

➤ o'quvchilarni to'g'ridan-to'g'ri o'quv ishlarining o'ziga xos xususiyatlarini rivojlantirishga yo'naltiradigan intizomning yo'qligi o'quv jarayonining zaif bo'g'inidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azixadjaeva N. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat" (o'quv qo'llanma) T. 2006.
2. Abdullaev R. Milliy istiqlol va musiqa. T.:2002.
3. Ibrohimov O.A. «O'zbek xalq musiqa ijodi» (metodik tavsiyalar I qism), T.: 1994.